

Højvelbårne

Kammerherre stiftamtsmand Simony!

Det er først i løbet af det sidste år at jeg, skønt boende på Frederiksberg, er blevet bekendt med, hvorledes på den herværende svovlstikkefabrik i Falkoneralleen arbejdernes helbred ødelægges samt hvorledes i nogle tilfælde endog døren er påfulgt efter langvarige lidelser. Hvad jeg forud vidste indskrænkede sig til, at svovlstikkefabrikationen var skadelig for sundheden, men jeg var langt fra at ane, hvorledes det her var det langt mere end andetsteds, dels ved det store kvantum fosfor, som blandes i den såkaldte sats, hvori træstikkerne dyppes, dels ved den uforsvarlige tilsidesættelse af sundhedsvedtægternes overholdelse, hvilket i forening må være skyld i at så mange mennesker har tilsat helbredet, ja enkelte endog livet.

I dette foår fik jeg ve en lille piges sygdom og død et dybere indblik i sagen. Jeg søgte derpå at skaffe mig oplysninger fra forskellige sider, og hvad jeg hørte var så sørgeligt og tillige så oprørende, at jeg besluttede at henvende sundhedsvæsenets opmærksomhed derpå. Da jeg imidlertid erfarede, at overlægen ved Frederiksberg Hospital alt var i begreb med at indsende beretning til sundhedskollegiet, anså jeg min indblanding for både overflødig og ubetimelig. Professor Schiødts's indberetning havde til følge, at Frederiksberg sundhedskommission indfandt sig i fabrikken ifølge med stiftfysikus. Efter arbejdernes sigende var fabrikken forud for dette såvel som for andre tidligere besøg af sundhedskommissionen blevet udluftet samt andre foranstaltninger truffet, idet fabriksejeren siges altid at have nys om når kommissionen agter at indfinde sig, og denne får således intet indblik i fabrikkens vanlige tilstand. Af arbejderne får den ej heller nogen oplysning derom, selv om den adspørges dem, vover de, efter hvad de selv siger, kun at give undvigende svar, thi fabriksejeren er nærværende, og de nære stor frygt for ham såvel som for at miste deres erhverv, hvor ødelæggende dette end er for deres helbred.

Den arbejdsløshed, som altid i højere eller ringere grad hersker her i kommunen, der er overfyldt af arbejderklassen, tvinger mange stakkels mennesker til, uden hensyn til følgerne at tjene brødet, hvor det bydes dem.

Blandt arbejdspersonalet findes enker med svagt helbred, hvilke, idet de mangle kræfter til at ernære sig selv og børnene ved strengere arbejde, tager til lettere samt indbringende men farefulde arbejde i fabrikken. Det er ikke alene for sundhedskommissionens medlemmer, men også for andre at arbejderne ikke har vovet og for en del endnu ikke vover at udtale sig, thi de frygter at deres ord kunne komme igen, og dette må det tilskrives, at alt i så lang tid har kunnet hengå upåtalte. Den eneste måde at opnå klarhed i sagen, vil være den, at tage arbejderne i ed og forhøre dem særskilt i enerum.

Efter sundhedskommissionens sidste besøg er der sket en forandring i fabrikkens tilstand, idet sundhedsvedtægterne nu efter flere arbejderes udsagt bliver bragt til udførelse, dog udtalte de sig ikke ganske overensstemmende derom, måske begrundet på, at vedtægterne ikke bringes lige strengt i anvendelse i fabrikkens mindre farlige lokaler som i svovleriet og andre steder, hvor arbejderne er mest udsatte.

Angående fabrikkens tidligere tilstand hersker heller ikke i alt fuldkommen overensstemmende udsagn, men dette kan ligeledes have sin grund i, at den heller ikke har været ens i alle lokaler og ej heller ens i årenes løb, men de er alle enige, at den altid har været slet og at sundhedsvedtægterne altid i høj, ja i højeste grad er blevet tilsidesatte.

Uagtet forholdene på fabrikken for øjeblikket skulle være bedre, så har man dog henholdt min opmærksomhed på, at den tidligere af mig påtænkte fremstilling på ingen måde ville være overflødig, idet der af hr. professor Schiødte indsendte beretning kun afhandler selve

sygdomstilfældene, og man har opfordret mig til at meddele alt, hvad der var mig bekendt. Min i høj grad optagne tid har gjort mig det umuligt at samle yderlige oplysninger og give denne fremstilling så hurtigt som jeg gerne havde villet det, thi jeg ønsker inderligt at en undersøgelse måtte foranlediges, der kunne vise nødvendigheden af endnu yderligere sundhedsregler og af et hyppigt og uventet tilsyn, idet den forbigangne tid tilstrækkeligt har godtgjort hos fabriksejeren en sådan grad af ligegyldighed og hensynsløshed overfor arbejdernes helbred og liv, at hine benævnelser er de aller mildeste som kunne anvendes. Det er klart, at frygt har afstedkommet den forbedring i forholdene som fortiden finder sted, thi den skrækkelige operation, flere arbejdere må undergå ved borttagningen af kæbebenene, har tilligemed dødsfaldene begyndt at vække opsigt. Det er mere end sandsynligt at det er falde tilbage til det gammel, når nogen tid er hengået – måtte dette blot i tide kunne forebygges!

At arbejdet i fabrikken på senere tid har været så ødelæggende såvel for arbejdernes helbred i almindelighed som for adskilliges i særdeleshed, ha endog for enkeltes liv, skal hidrøre fra, at kvantummet af fosfor i den såkaldte sats betydeligt er blevet forøget i de sidste år, rimeligvis for at svovlstikkerne kunne viden prisen i den tiltagende konkurrence. Sundhedsvedtægternes forsømmelse, der tidligere var skadelig, blev herved i høj grad farlig. Dertil har fabrikken betydeligt udvidet sig, således at et langt større antal arbejdere er udsat for faren.

Hvor mange arbejdere fabriksarbejdet har berøvet helbred og liv ved jeg ikke. Følgende er mig opgivne:

1. Jette (efternavnet vides ikke af de personer, jeg har talt med. Ofte kender arbejderne kun hinandens fornavn) en ung pige på hvem kæbebenene blev udtagne døre for 4 a 5 år siden på Frederiksberg Hospital.
2. Albertine Svendsen, en ung pige, boende i Gormsgade på Nørrebro, har fået sølvkæbeben indsatte (hun skal bo et sted kaldet Slottet)
3. Marie Jensen, Godthaabsvejen 32, har ligget på Frederiksberg Hospital i fjerdingår og fået kæbebenene udtagne.
4. En pige ved navn Caroline har ligget på Frederiksberg Hospital 2 gange og er blevet skåren i kæberne.
5. Frederik Sørensen, 19 år gammel, døre i foråret 1871 på Kommunehospitalet. Om kæbebenene blev udtagne vides ikke, dog er det sandsynligt, da der skal have slået sig rosen til åbne sår i kæberne. Hans stedmoder bor på Godthaabsvejen 16, 1. sal.
6. Carl Sørensen, 25 år gammel, broder til ovennævnte, skal i den nærmeste tid have kæbebenene udtagne. Dette har endnu ikke kunnet ske, da kødet først må fordærves således at det løsner sig fra benene, men han indfinder sig en gang ugentlig på Kommunehospitalet for at lægerne kunne undersøge når operationen kan finde sted. Hans bolig er i Adelgade 127, 5te sal. Jeg vil især henvise til denne arbejder, medens hen endnu er i stand til at meddele oplysninger, i hvilket operationen om kort tid vil hindre ham, ligesom jo også dens udfald og følger kunne være tvivlsomme.
7. Elise Johansen, 14 år, datter af enken Johansen, Falkoneralleen 54, kvisten, døde efter nogle måneders sygeleje på Frederiksberg Hospital i maj 1871. Sygdommen gik til sidst over til tyfus og hjernebetændelse.
8. Axel Hansen, 18 a 19 år, søger fortiden råd hos en læge på Frederiksberg, krigsråd Prieme. Hans bolig er i Falkoneralleen 56, kvisten i søndre gavl.

9. En madam Thorgrimsen eller Thorsen siges også fortiden at være angreben. Hun har for ikke længe siden forladt fabrikken og man siger, at hun søger råd på Frederiksberg Hospital. Hendes bolig, som skal være i København, har man ikke vidst at opgive mig.

Endnu et par andre personer har jeg hørt omtale i hvis død fosforet måske kan have del, dog vides det ikke med vished.

Den ene af dem, en madam Møller, tante til den førstnævnte Jette, arbejdede i svovlstikkefabrikken. Hun var dertil brystsvær og døde på Frederiksberg Hospital.

Den anden, hvis navn jeg ikke har fået opgivet, var en fabriksarbejderske, som på vejen faldt om og døde.

De blandt hine anførte personer, som endnu lever, har forladt arbejdet i fabrikken. Af det nuværende arbejds personale klages over brystmerter, blodspytning og andre ondt, blandt hvilke fremhæves, at tænderne bliver angrebne. Efterhånden som dette sker, har fabriksejeren enten sendt folkene til en tandlæge i København eller ladet dem komme til fabrikken og udtrække de angrebne tænder. Ovennævnte Carl Sørensen skal i kort tid have fået 7 tænder udtrukne.

Indtil for kort tid siden benyttedes tandlæge Lindhardt, hjørnet af Nygade og Nytorv. Ny skla krigsråd Prieme på Frederiksberg være antaget som læge for fabriksarbejderne. Det skal være på hans forlangende at arbejderne i svovleriet nu er blevet forsynede med mundsvampe til at formindske faren, medens arbejderne i de øvrige lokaler tilholdes at skylle munden med en blanding af kalkvand og terpentin. Dette siges at blive nøje overholdt for nærværende tid, derimod skal det efter fleres sigende med håndvaskningen overholdes meget løst og indskrænke sig til, at fabriksejeren af og til kommer ind i lokalerne og spørger folkene, om de har vasket hænderne. Hvis nogle da af de andre arbejdere opgivers at have forsømt det må de vaske sig. Andre siger at dette endog hører til sjældenhederne, og at, der vel siges til arbejderne, at de skulle vaske hænderne, men at ingen fører tilsyn med at det efterkommes. En undersøgelse må vise hvorledes det forholder sig, jeg kan kun anføre arbejdernes udsagn.

Om sagernes tilstand forud for sundhedskommissionens sidste besøg samt hvorledes der er efter dette udsiger endvidere følgende:

Før dette besøg drak arbejderne stadig af vand, som findes i svovleri-posten. I det lokale, hvor den befinder sig er luften opfyldt af fosfor og andre for sundheden skadelige bestanddele. De brugte også af samme vand til deres kaffe og dette sidste finder sted endnu. Der omtales et kar eller en beholdning, hvori affald og spildevand kastes og som skal befinde sig i nærheden af eller stå i forbindelse med posten, men på hvilken måde er ikke blevet mig klart.

Nogle arbejdere siger, at det var dem forbudt at forlade arbejdet for at hente sig vand andetsteds og at døren blev aflåst for at hindre dem deri. Hvorvidt dette er sandhed, derom kan jeg ikke dømme, måske kan det have fundet sted når der herskede travlhed, men andre siger, at der nok måtte hente sig vand når noget var at få, men at dette ikke altid var tilfældet.

En tid lang skal et kar med vand have været hensat udenfor fabrikken, men det var som oftest fuldt af svæv, som hidførtes af vinden og smuds som kastedes deri af børn. En tid lang hentedes af de mere forsigtige arbejdere vand fra posten hos naboen, men denne skal have forbudt det, formodentlig fordi forbruget var for stort.

Det skal have henstået et kar med kalkvand til håndvask, men det var ofte tomt, eller også var vandet så fuldt af fosfor og smuds, at man mente, det kunne ikke nytte at vaske sig deri, hvorfor de fleste undlod det. Ingen holdt dem dertil eller til at skylle munden førend de forlod fabrikken eller førend måltiderne. Som tidligere omtalt påses nu mundens skylning nøje, men hændernes vask kun løst.

At arbejderne nu vedbliver at koge kaffe i vand fra svovlposten, er deres egen fejl, ligesom hvis de drikker deraf, thi i den seneste tid skal drikkevand være hensat udenfor fabrikken i en maskine – som arbejderne siger – måske en filtrermaskine. Fabriksejeren har for et par år siden bygget sig et nyt våningshus, i hvis gård findes en post, hvorfra vandet i maskinen hentes.

Fabrikkens udluftning skal også have været i høj grad forsømt, i denne henseende skal det nu ligeledes være bedre.

Det er bekendt nok hvor ligegyldig almuen i reglen er overfor sundhedsvedtægterne. De voksne må holdes til at følge dem, som om de kunne være børn. På denne kendsgerning er det uden tvivl begrundet at det som pligt pålægges ejeren af en fabrik så farlig som denne, at påse overholdelsen; og kan man end sige, at de voksne til dels selv bærer skylden for deres ulykke, så taler det dog noget til deres undskyldning at forsyningen med rent vand, mildest talt langt fra har været tilstrækkelig. Dog ikke alene ældre arbejder i fabrikken, men tankeløse unge mennesker samt mange børn, og for disses vedkommende påhviler der i tilfælde af pligtforsømmelse fabriksejeren et umådeligt ansvar, som end mere forhøjes derved, at den sats han benytter, skal være i sø høj grad skadelig frem for andre svovlstikkefabrikkers. Der skal ej heller på nogen af disse forekomme sådanne tilfælde af lidelse og død som på fabrikken her, og selv om man ikke fuldkomment kunne sætte lid til arbejdernes udtalelser, så giver fakta syn for sagen.

Som tidligere omtalt er der mangel på erhverv i Frederiksberg Kommune. Selv om det ved en undersøgelse måtte findes, at misbrugene i fabrikken har været så store og uforsvarlige, at de kunne bevirke dens nedlæggelse, ville også dette være en ulykke for størstedelen af de arbejdere, som den beskæftiger. Mange familier ville blive aldeles brødløse derved, da alt arbejde er optaget til den grad, at fabrikken er blevet den sidste tilflugt. Kunne der fra det offentliges side blot gøres noget for ved fabriksanlæg her på stedet at skaffe mange fattige familier erhverv, samt et erhverv, hvorved de ikke ofrede helbred og liv!

Ved svovlstikkefabrikken beståen, selv i dens nuværende bedre tilstand, er det vist sandsynligt at mange ved den stærke anvendelse af fosfor ville de miste brødet. Man har sagt mig, at brugen af fosfor endnu ikke skal kunne forbydes, uagtet der nu fabrikeres særdeles gode fosforfrie svovlstikker. Kunne blot de ofre som fosforet her har krævet, bevirke en stræben hen mod, at det snarlig forbydes i svovlstikkefabrikationen! Jeg ved vel at i flere slagt fabrikker sælger arbejderne liver, thi de skadelige stoffer kunne ikke erstattes ved andre, men her, hvor dette ej er tilfælde, bortkastes formeligt helbred og menneskeliv.

Man har sagt mig, at jeg ville gøre rettest i ikke at navngive mig. Jeg har fulgt rådet, dels fordi min navngivelse ikke kan fremme sagen, men jeg dog ved at nævne mig ville mere for formens skyld end til nytte i realiteten, muligt komme til at ofre en mængde tid, som min stilling forbyder mig at fore, når det kan undgås – uafset andre følger; dels fordi jeg kun kan meddele hvad andre siger, ikke hvad jeg selv har set.

Skønt jeg er en hader af al anonymitet, må jeg dog bekvemme mig til at undertegne mig for denne gang

Frederiksberg d. 22de juli 1871

Ærbødigst

N.N.